

Martine Assénat (dir.)

Les jardins de l'Hevsel, paradis intranquilles

Institut français d'études anatoliennes

Hevsel Bahçelerinde Sürdürülebilir Tarım Açısından Yerel Tohumun Önemi

Tayfun Özkaya

DOI : 10.4000/books.ifeagd.2287
Éditeur : Institut français d'études anatoliennes
Lieu d'édition : Istanbul
Année d'édition : 2018
Date de mise en ligne : 26 avril 2018
Collection : Patrimoines au présent
ISBN électronique : 9782362450709

<http://books.openedition.org>

Référence électronique

ÖZKAYA, Tayfun. *Hevsel Bahçelerinde Sürdürülebilir Tarım Açısından Yerel Tohumun Önemi* In : *Les jardins de l'Hevsel, paradis intranquilles* [en ligne]. Istanbul : Institut français d'études anatoliennes, 2018 (généré le 12 janvier 2021). Disponible sur Internet : <<http://books.openedition.org/ifeagd/2287>>. ISBN : 9782362450709. DOI : <https://doi.org/10.4000/books.ifeagd.2287>.

Ce document a été généré automatiquement le 12 janvier 2021.

Hevsel Bahçelerde Sürdürülebilir Tarım Açısından Yerel Tohumun Önemi

Tayfun Özkaya

Giriş

- 1 Bütün dünyada yerel tohumlar kaybolmaktadır. ABD’de birçok sebze tohumu çeşidi yüzde 95’lere kadar varan oranlarda yeryüzünden silinmiştir. Geriye şirket tohumları kalıyor. Genellikle yerel tohumlar dağ köylerinde kalmıştır. Ova köyleri endüstriyel tarıma ve şirket tohumlarına epeyce teslim olmuştur. Şüphesiz şirket tohumlarının yayılmasını açıklayan birçok neden vardır. Ancak şirket tohumları ile yapılan endüstriyel tarımın (kimyasal tarım ilaçları ve kimyasal gübrelerle yapılan tarım) geleceği yoktur. Topraklar kirlenmekte, kanser ve diğer hastalıklar daha hızlı yayılmaktadır. Diğer yandan yerel tohumlar küresel iklim değişikliği gibi birçok soruna karşı her bakımdan üstün hale getirilebilir. Çünkü yerel tohumlar iklim değişikliklerine daha çabuk uyum gösterebilmektedir. Bu tohumları genellikle yaşlı kadınların sakladığı görülüyor. Bunlardan biri öldüğünde bütün tohum sandığının çöpe dökülmesi işten bile değil. Bu nedenle yerel tohumların kaybolmalarını önlemek için zamanımız daralıyor. Bu durum Diyarbakır’da da benzerdir.

Besin Değeri Açısından Yerel Tohumlar

- 2 Yerel tohumlardan üretilen ürünler daha çok besleyicidir. Hiç kimyasal ilaç ve gübre kullanılmadan yetiştirilebilmektedir. Daha az su ile veya sulamadan da yetiştirilebilenleri vardır. Küresel iklim değişikliğine karşı kurtarıcı olabileceklerdir.
- 3 ABD’de yapılan bir araştırma ile 1950–1999 yılları arasındaki 50 yıllık süre içinde 43 sebze ve meyvede 13 besin maddesinin değerlerindeki değişimler incelenmiştir (Davis

ve ark. 2004). Besin değerleri düzeylerinde 1999 yılında 1950 yılına göre düşmeler görülmüştür. Örneğin ıspanakta askorbik asitte (C vitamini) düşme oranı %52'dir. Soğanda ise bu düşme %28'dir. Demir oranındaki düşüşler soğanda %56, ıspanakta ise %10 olmuştur. Araştırmacılar bitkilerin besin içeriklerindeki değişimleri aradan geçen bu süre içinde çeşitlerdeki farklılık ile açıklamışlardır. Islah çalışmalarında verim artışı sağlanırken besin maddelerinde düşüş gerçekleşmektedir. Aynı şekilde büyüme hızı ile zararlı ve hastalıklara dayanıklılık, verimle zararlı otlara dayanıklılık arasında ters yönde ilişki vardır. Bu nedenle endüstriyel çeşitlerle yapılan tarım neredeyse kaçınılmaz olarak tarım kimyasalları ile gerçekleştirilebilmekte, endüstriyel tarımı güçlendirmektedir. Araştırmacılar brokoli, patates vb. birçok üründe değişik çeşitleri kullanarak aynı koşullar altında yapılan denemelerde antioksidanlarda görülen farklılıkların çeşitlerden kaynaklandığını belirtmektedirler.

Yerel Tohumların Çevre Açısından Önemi

- 4 Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 2006 yılında daha çok yabancı büyük tohum şirketlerinin egemenliğini pekiştiren ve yerel tohumların satışını yasaklayan tohumculuk yasasını kabul etmişti.
- 5 Günümüz tarımının başlıca sorunu ekolojik üretime uygun ve küresel ısınmaya uyum gösterebilecek yerel tohumların kaybolmasıdır. Sonuç biyoçeşitliliğin yokolması ve yerel tohumların yerlerini şirket fidelerinin almasıdır.
- 6 Yerel tohumlar daha önce de belirttiğimiz gibi günümüz çevre sorunlarının çözümünde ve çevresel koşulların iyileştirilmesinde çok önemli bir role sahiptir. Endüstriyel tarım her zaman ve her yerde kolaylıkla yetiştirebilecek tohum türlerinin kullanılmasını teşvik eder. Bu tohumların değişik topraklara ve koşullara en iyi şekilde adapte olabilmesi için gübre, tarım ilaçları ve sulama gerekmektedir (Réseau Semences Paysannes). Bu durum tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkilerini arttırmaktadır. Oysa yerel tohumların kullanıldığı tarım faaliyeti çevre ve agroekoloji ile uyum göstermektedir.
  - Yerel tohumla yapılan tarımda yoğun gübre kullanımına gerek duyulmaz. Endüstriyel gübre kullanılmadığından toprağın biyoçeşitliliği üzerinde olumsuz etki yoktur. Böylelikle toprak kaybı engellenmektedir.
  - Yerel tohumla yapılan tarımda yoğun tarımsal ilaçlar kullanılmaz. Bu ilaçların yoğun kullanılması durumunda toprak yoluyla su kaynakları kirlenir, soluduğumuz havanın da kalitesi düşer.
  - Endüstriyel tarım sulamayı kaçınılmaz kılmaktadır. Oysa yerel tohumun kullanıldığı geleneksel köylü tarımı su kaynakları üzerinde ciddi bir baskı yaratmamaktadır.

Yerel Tohum Perspektifinde Hevsel Bahçeleri

- 7 Diyarbakır'a Google haritadan bakın. Surları ve etrafında yeşil bir kadın kâkülü gibi Hevsel Bahçelerini göreceksiniz. Surlar altı km uzunluğundadır. Hevsel bahçeleri ise tarih boyunca kente besin sağlamıştır. Dicle nehri kentin etrafından dolanıyor. Nehrin iki yanında 7500 dekarlık bir alan Hevsel Bahçeleri olarak anılıyor. Diyarbakır köklü bir geçmişe sahip bir kenttir ve bahçeler de bu tarih içinde önemli bir yere sahiptir. Bahçelerin tarihi ile ilgili akademik çalışmalara rastlamak mümkündür. (Ökse 2015; Pérez 2015).

- 8 Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri UNESCO Kültürel ve Tarihi Miras listesine kabul edildi. Olay birçok kimse tarafından daha çok turist çekmek ve gelir sağlamak açısından ele alınıyor. Bu da işin içinde tabii. Ancak Hevsel Bahçelerinin Diyarbakır'a ve halk sağlığına getirecekleri de çok önemlidir.
- 9 Hevsel bahçeleri eskiden Diyarbakır'a yeterli gıdayı üretebilirmiş. Şüphesiz hızla artan nüfus bunu imkânsız kıldı. Şimdi sebze, meyveler Antalya, Mersin'den geliyor. Hevsel şu anda da yemyeşil ama ekolojik bir üretim yok. Tarım ilaçları (zehirleri), kimyasal gübreler, hatta yer yer kanalizasyon suları tarımda kullanılıyor.
- 10 UNESCO kararı Hevsel'den başlayacak bir ekolojik harekete yol açabilir. Eskiden dillere destan Diyarbakır karpuzu, yağlı marulu, Lice domatesi, pilavı yapılan kenger bitkisi gibi birçok yerel çeşit kaybolmaktan kurtarılarak bu bahçelerde ilaçsız, kimyasal gübresiz yetiştirilerek kentte satılabilir. Üretici ve tüketicileri kentteki köylü pazarlarında karşılaştırarak ürünlerin temiz olduğuna dair bir sertifikasyon sistemi belediye tarafından sağlanırsa, üretici bu ürünleri yoksul insanların da alabileceği fiyatlardan, ancak endüstriyel ilaçlı ürünlerden daha iyi fiyatla satabilir. Sertifikasyon sistemi şirketlerce değil, dernekler ve belediye işbirliği ile ucuz bir şekilde sağlanabilir. Yoksa klasik organik anlayışı bu ürünleri sadece zenginlerin ulaşabileceği bir hale sokacaktır. Diyarbakır Belediyesi ve ekoloji kuruluşlarının bu yönde çabaları var. Örneğin Belediye üreticilere temiz su sağlayarak kanalizasyon suyunun kullanılmasına bir son vermek istiyor. Hevsel Bahçeleri bütün kentin gıdasını sağlamasa da belki de dünyanın en büyük kent bahçesi olarak layık olduğu yeri alabilecektir. Umarız yerel tohum ve ekolojik tarım ve doğrudan tüketiciye pazarlamaya dayanan anlayış bu nehir boyunca bütün bir Güneydoğu Anadolu'ya hatta daha geniş olarak Mezopotamya'ya yayılır.
- 11 Hevsel Bahçeleri'nin UNESCO kapsamında korunması son derece önemlidir. Yerel yönetimler ve çevreciler burayı korumak ve geliştirmek konusunda çalışmalarında bulunmaktadır.

Öneriler

- 12 Türkiye'nin birçok yerinde yapılan tohum takas şenlikleri Diyarbakır'da da yapılmalı, yerel tohumlar daha geniş bir şekilde çiftçilerce üretilmeli, sivil toplum kuruluşları ve belediyeler yerel tohumları saklamalı, fidelerini üreterek yayılmalarında görev almalı. Yerel tohumların acilen koruma altına alınması gerekmektedir. Kaybolma tehlikesi altındaki çeşitler için özel bir program yapılarak öncelikle onların koruma altına alınması sağlanmalıdır.
- 13 Yerel tohumlarla üretilmiş ekolojik ürünler için çiftçiden tüketiciye doğrudan pazarlama kanalları kurulmalı. Bunlar ekolojik köylü pazarları, topluluk destekli tarım grupları, tüketici kooperatifleri, internet üzerinden pazarlama, belediyelerin sosyal yardım projelerinde ekolojik ürün satın alması gibi değişik şekillerde olabilir.

Özkaya, Tayfun (ed.) (2015). *Başka Bir Teknoloji Mümkün*, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi.

BIBLIOGRAPHIE

Davis, D. R., Epp, M. D., ve Riordan, H. D., (2004). « Changes in USDA food composition data for 43 garden crops, 1950 to 1999 », *Journal of the American College of Nutrition* 23(6), p. 669-682. <http://www.jacn.org/cgi/content/abstract/23/6/669>.

Réseau Semences Paysannes. http://www.semencespaysannes.org/semences_paysannes_premier_maillon_chaine_ali_9.php.

Ökse, T., (2015). « Ancient Diyarbakır According to the Findings of Amida Höyük and Historical Documents », in N. Soyukaya (ed.), *Diyarbakır Fortress and Hevsel Gardens Cultural Landscape*, İstanbul, Ege.

Pérez, A., (2015). « Aşşurnaşirpal II, l'Éden et les jardins de l'Hevsel » in M. Assénat, (éd), *L'Hevsel à Amida-Diyarbakır. Études et réhabilitation de jardins mésopotamiens*. Dossiers de l'IFEA [Patrimoines au Présent 6], İstanbul, IFEA. DOI: 10.4000/books.ifeagd.1226.

RÉSUMÉS

Endüstrileşmenin doğal kaynaklar ve çevre üzerinde etkisinin giderek arttığı ve ciddi sorunlar yarattığı günümüzde yerel tohum ve köylü tarımının önemi giderek daha iyi anlaşılmaktadır. Tarihi ve tarımsal öneminin yanı sıra kültürel olarak da Diyarbakır kenti açısından önemli yere sahip Hevsel Bahçelerinde yerel tohumla üretimi teşvik etmek sürdürülebilir bir tarımın ilk adımı olarak görülebilir

Nowadays, with the increasing negative impact of industrialization on natural resources and environment, the importance of local seeds and local peasant agriculture is becoming more and more obvious. Encouraging producers in using local seeds is a crucial step for promoting sustainable agriculture in Hevsel Gardens, which play an important role for Diyarbakır besides its historical and agricultural significance.

AUTEUR

TAYFUN ÖZKAYA

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü